

*„Ja som sa narodil do nie dobrej doby,
lebo vtedy boli diskriminované
a prenasledované rodiny aj za svoj
nesprávny pôvod.“*

Ivan Kamenec

(* 1938)

Narodenie pamätníka Ivana Kamenca 27. augusta 1938 v Nitre predurčilo jeho ďalší osud. Ako židovské dieťa sa stal terčom rôznych podôb diskriminácie, ktorá vyvrcholila nepochopiteľnou a obľudnou genocídou. Prežiť sa mu podarilo vďaka tomu, že napriek ťažkej a nebezpečnej dobe sa našli odvážlivci, ktorí aj napriek ohrozeniu vlastného života i života blízkych pomáhali. Jedným z nich bol lekár Edmund Nešnera, ktorý ich v najhoršom skrýval vo svojom kaštieli. Do roku 1944 bola Ivanovej rodine udelená hospodárska výnimka vďaka stavebnej činnosti jeho otca. Keď všetky výnimky zanikli, jeho rodina bola nútená ukryť sa v bunkri, ktorý po návrate zo Slovenského národného povstania vybudoval jeho otec. Skrývali sa tam vyše sedem mesiacov a zásoby jedla im prinášali celý čas dedinčania, ktorí sa tým sami vystavovali nebezpečenstvu. Vďaka tomu sa rodine podarilo prežiť a akékoľvek ďalšie problémy, ktoré život prinášal, sa im už zdali malicherné a prekonateľné. Ako sám hovorí: „Dôležité bolo, že sme prežili.“ Počas života sa mu podarilo vyštudovať filozofickú fakultu, pracovať v Slovenskom národnom múzeu a neskôr v Slovenskej akadémii vied, založiť si rodinu, mať krásny 51-ročný vzťah s manželkou a vytvoriť s jedinou dcérou nádherný vzťah, kedy po smrti matky sú si veľkou oporou.

Prvé štúdie a články zaoberajúce sa problematikou holokaustu na Slovensku Ivan publikoval ešte ako pracovník Slovenského národného múzea a svoju publikačnú činnosť ďalej rozmnožoval už na Historickom ústave SAV. Výsledkom jeho aspirantského štúdia bola dizertácia s názvom *Po stopách tragédie*, ktorá však mohla byť uverejnená až po Nežnej revolúcii, lebo téma holokaustu v čase normalizácie nebola vítaná. Odkaz, ktorý pán Kamenec komunikuje svojím životom a dielom, je niečo, nad čím by sme sa mali všetci zamyslieť. Vypovedá o tom jeho životné motto: „*Pokiaľ je to trocha možné, treba sa pokúsiť žiť tak, aby človek, keď sa ráno pozrie do zrkadla, nemusel sa za seba hanbiť.*“

 podcast

 príbeh

Aktivita 1: Kedy a ako to vlastne začalo?

individuálna, skupinová, hromadná aktivita

Cielová skupina:

základná škola, stredná škola

Téma:

príbehy 20. storočia, diskriminácia, prenasledovanie, propaganda, genocída, holokaust, kritické myslenie, totalita a jej nástroje ovplyvňovania verejnej mienky

Ciel:

Pochopiť význam slova genocída/holokaust, rozpoznať a zadefinovať podoby diskriminácie. Vyhľadať v overiteľných zdrojoch pravdivé informácie, kultivovane viesť diskusiu. Viesť k akceptácii, rešpektovaniu ľudských práv a slobôd. Snažiť sa o budovanie humanity, tolerance a demokracie na pozadí jednej z najväčších tragédií v dejinách ľudstva.

Pomôcky:

internet, počítače/tablety, novinové články/internetové noviny, farebné ceruzky, nožnice, lepidlo/magnetky/lepiaca páska, tabuľa (flipchart)

Postup:

- *V úvodnej časti (evokácia)* vedieme so žiakmi motivačný rozhovor o príbehoch ľudí, do ktorých života zasiahli udalosti spojené s holokaustom. Vyzveme ich, aby nám nazdieľali základný poznatok, informáciu, pocit, domnienku, ktorá sa im v tejto súvislosti vybavuje.
- Žiakov rozdelíme do menších skupín. Zabezpečíme prístup k mobilnému zariadeniu, tabletu, počítaču s pripojením k internetu. Zadáme im úlohu:
 - *Vyhľadajte na internete články, texty, fotografie, knihy, filmy a pod. zobrazujúce udalosti súvisiace s holokaustom.*
 - *Popíšte, čo vybraný artefakt komunikuje, čo ste z neho vyčítali, aké poslanstvo odovzdáva.*
 - *Zdôvodnite svoj výber.*
 - *Na báze dobrovoľnosti prezentujte.*
- *V hlavnej časti aktivity (uvedomenie)* vyzveme žiakov, aby sa sústredili všetci v jednej voľnej časti miestnosti a zamysleli sa nad tým, kedy holokaust vlastne začal. Rozdáme im niekoľko indícií na nastrihaných papierikoch (propaganda, štvavé plagáty, články v novinách poukazujúce na odlišnosť židovskej komunity, Norimberské zákony, Hlinkova garda, Slovenský štát, vyčleňovanie, agresia, útoky, diskriminácia, Dávidove hviezdy, nenávistné prejavy, segregácia, genocída, výsmech, slovná agresia, Židovský kódex, udávanie, zastrašovanie, arizácia, zákaz výkonu profesií, zvláštne pohľady, popísané výklady obchodov, nenávistné pohľady, akceptácia, vyhýbanie sa styku, začlenenie – integrácia, vyhrážky a pod.), ktoré si navzájom vymieňajú. Výber indícií volíme na základe veku, vyspelosti, znalostí cieľovej skupiny.
- Nasledujúcou úlohou bude usporiadať papieriky podľa časovej, logickej následnosti do poradia, ako po sebe mohli v minulosti nasledovať.
- Spoločne definujeme, popisujeme jednotlivé fázy. Zameriavame sa na konkrétne kroky, prejavy, situácie, ktoré sa v danej fáze môžu, mohli odohrávať a odohrávali.
- Porovnávame zvolenú postupnosť so stupňovaním nenávisti a postojmi ostatných členov spoločnosti.
- K jednotlivým fázam, etapám, priradujeme artefakty, s ktorými pracovali v úvodnej časti aktivity. Diskutujeme o dopadoch jednotlivých krokov verejnosti na psychickú, sociálnu, politickú, ekonomickú, kultúrnu situáciu židovského obyvateľstva.

- V ďalšom kroku pracujeme s príbehom pamätníka, resp. pamätníkov, preživších holokaust (možnosť vyhľadať aj v databáze www.memoryofnations.eu)
- Podrobne sa oboznámime s príbehom Ivana Kamenca alebo inými príbehmi preživších formou, ktorá je pre žiakov najpútavejšia (čítanie, počúvanie zvukových klipov, podcastu), alebo môžeme dať zadanie oboznámenia sa s príbehom na domácu úlohu.
- Jednotlivé postupné kroky od akceptácie po hraničnú formu diskriminácie v podobe holokaustu aplikujeme na konkrétny príbeh pamätníka (pamätníkov). Vyhľadávame konkrétne prejavy týchto javov v príbehu života skutočného človeka. Podporujeme u žiakov/žiačok predstavivosť, čo môže jednotlivý pojem znamenať v živote obyčajného človeka a aké tragické dopady môže mať. Snažíme sa zosobniť všeobecný pojem do konkrétneho dôsledku pre život každého z nás.
- Poukazujeme na nebezpečenstvo polarizácie spoločnosti, utvárania nenávisťných postojov, segregácie, vyčleňovania jednotlivcov a skupín zo spoločnosti na základe akýchkoľvek kritérií (rasa, náboženstvo, sexuálna orientácia, sociálny pôvod, národnosť, kultúrna identita a pod.). Ako dôkaz poskytujeme svedectvá tých, ktorí boli niečomu podobnému v minulosti vystavení s katastrofálnymi, pre nás nepredstaviteľnými dôsledkami. Zdôrazňujeme, že za každým číslom v akýchkoľvek štatistikách sa nachádza konkrétny človek s konkrétnym príbehom, ktorý mohol a môže byť naším susedom, priateľom, kolegom, občanom.
- V záverečnej časti aktivity, reflexii, diskutujeme o prínosoch aktivity, o tom, k akému novému poznaniu sa prostredníctvom aktivity dopracovali. Diskutujeme o tom, čo si myslia, o tom, že holokaust by sa mohol niekedy zopakovať. Pýtame sa ich, „kto by mohol byť ďalší na rade“, koho vnímajú na základe vlastnej skúsenosti ako ohrozenú skupinu, ktorá je, alebo by mohla byť, vystavená diskriminácii. Pripomenieme súčasné i nedávne udalosti, ktoré hýbu našou spoločnosťou a polarizujú ju – vojna na Ukrajine, útok na príslušníkov LGBTIQ+ komunity na Zámockej ulici v Bratislave i v iných mestách, vnímanie rómskej komunity a pod.

Aktivita 2: Týždeň spomienok na holokaust

individuálna, skupinová, hromadná aktivita

Cielová skupina:

základná škola, stredná škola

Téma:

príbehy 20. storočia, holokaust, naša história, uchovávanie historickej pamäte, kritické myslenie

Ciel:

Pochopiť, čo znamenal pre jednotlivcov i celú spoločnosť holokaust. Poukázať na nebezpečné existujúce podoby diskriminácie. Na základe vlastnej aktivity pri príprave podujatí viesť k pochopeniu nebezpečenstva neznášanlivosti, polarizácie, nenávisťi, a viesť k akceptácii druhých, rešpektovaniu inakosti. Budovať humanitu, toleranciu a demokraciu na pozadí jednej z najväčších tragédií v dejinách ľudstva.

Pomôcky:

aktuálne podľa výberu aktivít

Postup:

- Týždňovú aktivitu naplánujeme pri príležitosti Pamätného dňa obetí holokaustu a rasového násillia (9. september) alebo Medzinárodného dňa pamiatky obetí holokaustu (27. január).
- Podujatie vyžaduje vopred dlhodobú prípravu a koordináciu viacerých subjektov (napr. vedenie školy, kolegovia v škole, zainteresovaní prednášajúci, diskutéri, miestne kultúrne stredisko, kino, knižnica, archív, matrika, múzeum holokaustu, správca židovského cintorína, synagógy v okolí a podobne).
- Ideálne je, aby sa do aktivity zapojilo čo najviac učiteľov, školský pedagóg, psychológ a vzájomne si pomáhali pri príprave a organizovaní podujatia.
- Rozdelíme aktivity pre rôzne cieľové skupiny tak, aby boli prítlačivé, vekuprimerané a atraktívne pre vekové aj záujmové skupiny žiakov/žiačok.
- Dostatočne včas vyhlásime zámer organizovať podujatie a vyzveme žiakov/žiačky, aby si vybrali z ponúknutých možností zapojenia a prihlásili sa do jednotlivých blokov.
- *Alternatíva:* po dohode s učiteľmi/učiteľkami zapojíme do aktivít celé triedy.
- Jednotlivým zainteresovaným skupinám zadáme úlohy a vytvoríme harmonogram ich zberu, prezentácií a realizácie.
- Návrhy blokov a aktivít:
 - *Premietanie vybraných filmov s tematikou holokaustu* (v škole, v miestnej knižnici, kine, divadle).
 - *Výtvarná súťaž so spracovaním námetu holokaustu* z videného filmu, prečítanej knihy, výpovede pamätníka, prehliadky židovského artefaktu – tvorba plagátov, výtvarných diel, tvorba makiet synagógy.
 - *Beseda s pamätníkom*, preživším holokaustu, II. generácie preživších, odborníkom v tematike holokaustu, dokumentaristom, autorom diel s danou tematikou.
 - *Prezentácia výpovedí preživších holokaustu* (čerpanie napr. z databázy www.memoryofnations.eu).
 - *Diskusia s odborníkmi na danú tému.*
 - *Návšteva miest spojených s danou témou* (Múzea holokaustu v Seredi, Auschwitz – Birkenau, Múzea židovskej kultúry v Bratislave).

- *Návšteva synagógy v blízkosti bydliska.*
 - *Návšteva židovského cintorína, zapojenie sa do jeho údržby.*
 - *Príprava a predstavenie rôznych prezentácií na témy: Židovské sviatky, Židovské tradície, história Židovského národa, Významné židovské osobnosti – umelci, vedci...)*
 - *Židovská kuchyňa – príprava a ochutnávka tradičných židovských jedál.*
 - *Beseda s predstaviteľom aktívnej židovskej obce.*
 - *Návšteva hrobky Chatáma Sófera v Bratislave, unikátneho pietneho miesta.*
 - *Čítanie zo židovskej literatúry v školskej, miestnej knižnici, škole.*
 - *Hľadanie stôp po židovských obyvateľoch v okolí a možné následné sprevádzanie mestom, obcou po stopách židovskej komunity (vyhľadávanie v hmotných i nehmotných prameňoch: matrika, archívy, kroniky, dobové fotografie, záznamy v rôznych databázach, školské dokumenty, obecné dokumenty, výpovede a spomienky obyvateľov a pod.).*
- Po vzájomnej dohode si vyberieme, ktoré podujatia sú pre nás reálne, dostupné a sme ich schopní zorganizovať a zrealizovať.
 - Následne vytvoríme tím z učiteľov/učiteľiek, odborníkov/odborníčok, ktorí sa budú konkrétne podieľať na príprave jednotlivých podujatí. Naplánujeme ich realizáciu a prezentáciu tak, aby sa ich mohlo zúčastniť čo najviac frekventantov.
 - Môžeme žiakom/žiačkam zadať úlohu vybrať a pripraviť rôzne formy propagácie pripravovaných podujatí (plagáty, letáčky, príspevky na sociálnych sieťach, reklama v miestnych médiách, informačná tabuľa, upútavka v miestnej televízii, rozhlase, novinách a pod.).
 - Podľa nášho zváženia podujatie s dostatočným časovým predstihom ponúkame širšiemu publiku.
 - Podľa vlastného uváženia môžeme niektoré podujatia ponúknuť aj verejnosti a urobiť z nich benefičnú akciu. Výťažok z podujatia môžeme využiť na podporu ohrozených, marginalizovaných skupín obyvateľstva. Takto vytvoríme aj presah minulosti na súčasnosť a poukážeme na to, že história sa môže opakovať, ak sa nevraciamy k našej minulosti a nepoukážeme na ľudské tragédie, ktoré sa nedávno odohrali.
 - Pri spracovaní tejto témy poukazujeme na hrôzy vojen v minulosti, ale aj na tie, ktoré sa dejú dnes. Pripomenieme vojnu, ktorá sa odohráva u našich susedov na Ukrajine a nevyhnutnú solidaritu a potrebu pomáhať ľuďom zasiahnutým touto tragédiou.
 - Po realizácii podujatia uskutočníme zber dát zameraných na odozvu na podujatia, spätnej väzby, názoru na projekt medzi žiakmi/žiačkami, učiteľmi/učiteľkami, prípadne širšou verejnosťou, ak bola podujatiami zasiahnutá. Zameriame sa hlavne na obsahovú stránku, čím bola v ich poznaní, vnímaní problematika aktivity prínosná, čo v nich najsilnejšie rezonovalo, či cítia nejaké nebezpečenstvá aj v súčasnosti a aké. Vyzveme ich k pomenovaniu najsilnejších momentov, ktoré ich počas podujatí zasiahli. Požiadame o hodnotenie aj organizačných a technických záležitostí, ktoré môžu byť cennou pomocou, ak sa rozhodneme aktivitu v budúcnosti opakovať.
 - Po zbere dát z reflexie vyhodnotíme podujatie a rozhodneme sa, či ho v nasledujúcom roku zopakujeme, čo zmeníme v programe, obsahu, organizácii a podobne.